

SẮC TỨ BÁC ÁI TỰ 寺愛博賜敕 - TƯ LIỆU HÁN NÔM ĐỘC ĐÁO Ở CỰC BẮC TÂY NGUYÊN

TS. Lê Đắc Tường - Trường THCS và THPT Liên Việt Kon Tum
(Bài viết đã được đăng trên Nghiên cứu Hán Nôm năm 2020
- Viện nghiên cứu Hán Nôm, Nxb Thế giới)

Tóm tắt

Kon Tum nói riêng và Tây Nguyên nói chung có nền văn hóa lâu đời. Tuy nhiên so với các tỉnh, thành trong cả nước thì di sản Hán Nôm ở Kon Tum cực hiếm. Tổ đình Bác Ái tự là nơi duy nhất còn lưu giữ được một số tư liệu Hán Nôm độc đáo và có giá trị. Bài viết bước đầu nghiên cứu, giới thiệu hệ thống câu đối, hoành phi bằng chữ Hán Nôm được lưu giữ hầu như còn nguyên vẹn tại ngôi cổ tự "Sắc tứ Bác Ái tự".

Từ khóa: *Kon Tum, Sắc tứ Bác Ái tự, Tư liệu Hán Nôm.*

1. Đặt vấn đề

Kon Tum nói riêng và Tây Nguyên nói chung có nền văn hóa lâu đời. Từ di chỉ Lung Leng (Kon Tum) cho thấy Tây Nguyên có tầng văn hóa nguyên vẹn phản ánh các giai đoạn phát triển cơ bản từ thời đại đá cũ đến thời đại mới, qua thời kỳ kim khí, thậm chí cả thời kỳ trung đại. Tuy nhiên về di sản Hán Nôm thì cả vùng Tây Nguyên hầu như rất hiếm gặp. Nằm ở cực Bắc của Tây Nguyên, Kon Tum, qua khảo sát của chúng tôi, tư liệu Hán Nôm cực hiếm. Hiện nay chỉ còn có 2 ngôi đình cổ là Trung Lương và Lương Khê còn một số câu đối bằng chữ Hán và Nôm. Trên địa bàn tỉnh Kon Tum có khoảng 50 ngôi chùa lớn nhỏ, duy nhất chỉ có Tổ đình Bác Ái tự còn một số tư liệu Hán Nôm độc đáo và quý giá.

2. Tổng quan về Bác Ái tự

Kon Tum có nghĩa Làng Hồ (Kon là làng, Tum là hồ, ao, bầu nước), thuở xưa còn rất hoang vắng, người thưa, đất rộng gồm có các dân tộc bản địa gồm Xơ Đăng, Bana, Gia Rai, Jê - Triêng, Brâu, Rơ Măm sinh sống. Năm 1840, thời vua Thiệu Trị, triều đình Huế lập Bok Seam - một người Bana - làm quan cai trị các bộ tộc Tây Nguyên, đồng thời cho phép người Kinh và người các dân tộc được phép tự do quan hệ mua bán, trao đổi. Cũng trong thời gian này, người Pháp đã tìm đường lên Kon Tum để truyền đạo, đến năm 1892, thực dân Pháp đặt tại Kon Tum một tòa đại lý hành chính đầu tiên do một cố đạo người Pháp là Vialleton, còn gọi là cha Truyền cai quản và đến năm 1913, Pháp chính thức thành lập tỉnh Kon Tum.

Đầu thế kỷ XX, các dân tộc Kon Tum chủ yếu theo đạo Thiên chúa, còn những người kinh đến định cư thì chủ yếu là theo tính ngưỡng đạo ông bà và thờ Thành Hoàng Bốn Cảnh. Năm 1932, triều đình nhà Nguyễn phái ông Võ Quân lên Kon Tum làm quản đạo. Là người hướng Phật nên ông đã chủ trì và huy động người dân xây dựng ngôi chùa đầu tiên ở Kon Tum, năm 1933, chùa xây dựng xong và tổ chức lễ lạc thành với tên gọi Bác Ái, năm 1935, triều đình Huế đã ân tứ khâm ban đạo điện tặng công với Kim bài bộ tứ đẳng "Bảo Quốc Huân Chương" cho ngài Từ

Vân- vị trụ trì đầu tiên, đến năm 1955 chùa Bắc Ái được đổi tên là Tổ đình Bắc Ái tự cho đến bây giờ. Tổ đình Bắc Ái tự trở thành ngôi chùa cổ nhất tỉnh Kon Tum nói riêng và Cao nguyên Trung phần thời bấy giờ. Đây là một công trình kiến trúc mang phong cách kiến trúc nghệ thuật thời Nguyễn, theo mô phỏng của kiến trúc Huế. Chùa được xây dựng theo hướng Bắc Nam, kiểu hình chữ môn bao gồm chánh điện và hai bên tả hữu là Đông lang và Tây lang, công tam quan hướng phía Nam. Tổ đình Bắc Ái tự từ dòng phái Tiền Lâm Tế chánh tông chuyển thành phái Cổ Sơn Môn cũng là nơi hội tụ của ba yếu tố văn hóa: Phật giáo, Đạo giáo và tín ngưỡng dân gian của người Việt. Chùa còn là nơi ghi dấu sự hiện diện của vị vua cuối cùng của triều Nguyễn (Bảo Đại) ngự giá ban sắc và đặt tên. Ngoài những giá trị về mặt lịch sử, kiến trúc, Tổ đình Bắc Ái tự còn lưu giữ nhiều hiện vật quý giá, rất có giá trị về mặt nghệ thuật, tư liệu Hán Nôm như bức Ngự dung có châu phê, bửu ấn, bửu tán, phan, tượng phật, đại hồng chung, hoành phi, câu đối,... do triều đình nhà Nguyễn sắc ban. Sau đây là một số tư liệu Hán Nôm qua hoành phi, câu đối còn lưu giữ tại Tổ đình Bắc Ái tự.

3. Tư liệu Hán Nôm tại Tổ đình Bắc Ái tự

Theo tìm hiểu, hiện nay trên địa bàn Tây Nguyên nói chung và Kon Tum nói riêng, chỉ duy nhất ở Tổ đình Bắc Ái tự còn lưu giữ được một số tư liệu Hán Nôm với gần 100 năm. Số tư liệu Hán Nôm chủ yếu được vua quan triều Nguyễn sắc ban và được bảo tồn hầu như còn nguyên vẹn. Trong số tư liệu Hán Nôm này, hầu hết là chữ Hán chỉ khoảng 10 từ là chữ Nôm và được viết theo hai dạng khải thư và lệ thư.

3.1. Công tam quan

Công tam quan nguyên thủy là một công trình kiến trúc độc đáo gồm hai tầng, trên mỗi tầng có song long châu nhật, rồng châu uốn lượn trên mỗi đầu đao. Ở giữa có treo Đại hồng chung, hai bên thờ tượng Tiêu diện và Hộ pháp. Đến năm 1970, do chiến tranh công bị hư hỏng và được xây dựng lại bằng xi măng. Các câu đối được giữ lại và đắp nổi trên trụ bê tông. Công tam quan có 8 câu đối ở mặt trước và mặt sau theo dạng khải thư.

- Mặt trước có 4 câu gồm:

+ Hai câu tả hữu ca ngợi về sự trường tồn Phật pháp:

道法流傳千古盛。

Đạo pháp lưu truyền thiên cổ thịnh.

Tạm dịch: Đạo pháp lưu truyền ngàn đời vẫn hưng thịnh.

伏門普渡萬年高。

Phật môn phổ độ vạn niên cao (chữ Phật thường được viết là 佛, nhưng ở chùa Bắc Ái đa số viết là 伏, chữ môn 門 phồn thể cũng được viết ở dạng giản thể 门)

Tạm dịch: Cửa Phật phổ độ chúng sinh vạn năm vẫn cao dày.

+ Hai câu ở giữa nói về danh lam thắng cảnh Kon Tum và chùa Bắc Ái:

崑嵩勝景越南一統以來。

Kon Tum (Côn Tung) thắng cảnh Việt Nam nhất thống dĩ lai.

Tạm dịch: Kon Tum là thắng cảnh từ khi Việt Nam thống nhất (từ thời nhà Nguyễn).

博愛名藍保大八年伊始。

Bác Ái danh lam Bảo Đại bát niên y thủy.

Tạm dịch: Chùa Bác Ái là danh lam khởi đầu từ Bảo Đại đời thứ 8 (1934).

+ Trên cửa chính là dòng chữ tên chùa 祖庭博愛寺 Tô đình Bác Ái tự, hai cửa phụ là 8 chữ khẳng định sự vững bền và là rường cột của Phật pháp trong cứu độ chúng sanh, trên cửa hữu là 4 chữ 禪門柱石 Thiền môn trụ thạch, cửa phía tả 伏法棟梁 Phật pháp đồng lương.

- Mặt sau có 4 câu gồm:

+ Hai câu tả hữu ca ngợi về Phật pháp:

天人跟月炤乾坤。

Thiên nhân cân nguyệt chiếu càn khôn.

Tạm dịch: Trời người cùng với trăng soi chiếu càn khôn.

伏法包羅含宇宙。

Phật pháp bao la hàm vũ trụ.

Tạm dịch: Phật pháp rộng khắp bao trùm cả vũ trụ.

+ Hai câu giữa nói về công đức vô lượng của đức Phật trong lễ lạc thành Bác Ái tự năm 1933:

崑崙開寶藏讚揚慈父不思儀。

Kon Tum khai bảo tạng tán dương từ phụ bất tư nghi.

Tạm dịch: Kon Tum khai mở bảo tạng (kinh, luật luận) để tán dương đức Phật là đấng cha lành không nghĩ bàn.

傳受曼陀羅稱頌世尊無量壽(壽)。

Truyền thọ Mạn đà la xưng tụng thế tôn vô lượng thọ (chữ thọ được viết thảo).

Tạm dịch: Truyền thụ Mạn đà la (giải pháp giải thoát, hay là đàn tràng để bày các lễ vật hay pháp khí cho nghi thức hành lễ, cầu nguyện, tu luyện) để ca ngợi Phật là bậc đáng kính thọ mạng vô cùng.

Đây là hai câu đối trong lễ lạc thành Bác Ái tự, bởi lẽ vì đây là ngôi chùa đầu tiên và cũng là lễ khai kinh, trai đàn chẩn tế đầu tiên trên đất Kon Tum và Cao Nguyên trung phần thời bấy giờ.

+ Trên cửa chính phía trong là dòng chữ tên chùa 祖庭博愛寺 Tô đình Bác Ái tự, hai cửa phụ là 8 chữ cầu nguyện mưa thuận gió hòa, đất nước thái bình bình, chúng sanh an lạc. Trên cửa hữu là 4 chữ 風調雨順 Phong điều vũ thuận, trên cửa tả là 4 chữ 國泰民安 Quốc thái dân an.

3.2. Tiền đường

Tiền đường được làm bằng gỗ quý mái lợp ngói và có lưỡng long châu nhật. Hàng cột gỗ được sơn đỏ và chạm khắc 4 câu đối màu vàng theo dạng lệ thư.

- Hai câu hai bên gần như trùng câu đối trước công tam quan, chỉ khác từ Đại Nam thay từ Việt Nam. Đại Nam là quốc hiệu từ thời vua Minh Mạng đến vua Bảo Đại.

崑崙勝景大南一統以來。

Kon Tum thắng cảnh Đại Nam nhất thống dĩ lai.

博愛名藍保大八年伊始。

Bác Ái danh lam Bảo Đại bát niên y thủy.

- Hai câu ở giữa ca ngợi, tán dương đức Phật:

橫遍十方覽窮三際成佛頂佛尊唯獨尊。

Hoành biến thập phương lãm cùng tam tế thành phật đảnh phật tôn duy độc tôn.

Tạm dịch: Biến hóa khắp mười phương nhìn thấy ba cõi thành Phật đảnh Phật bậc tôn quý hơn cả.

功圓萬德位証一乘是天下天上無二上。

Công viên vạn đức vị chứng nhất thừa thị thiên hạ thiên thượng vô nhị thượng.

Tạm dịch: Công đức viên mãn cao siêu đúng là trong trời đất không ai bằng.

Trong tiền đường còn có 6 bức hoành rất có giá trị về mặt nghệ thuật và tư liệu Hán Nôm:

- Phía gần chánh điện, bên hữu là bức hoành 四生慈父 Tứ sanh từ phụ; phía tả là bức hoành 三界導師 Tam giới đạo sư và đặc biệt ở giữa là bức hoành sơn đỏ, chữ vàng do chính vua Bảo Đại ngự giá, sắc ban 寺愛博賜敕 Sắc tứ Bác Ái tự, trong bức hoành này có ghi 保大七年拾月初叁日。新安縣，知縣黎黃 (...) 承派阮大同，范伯公拜供。 Bảo Đại thất niên thập nguyệt sơ tam nhật. Tân An huyện, tri huyện Lê Hoàng Hà (...) thừa phái Nguyễn Đại Đồng, Phạm Bá Công bái cúng. *Tạm dịch:* ngày 13 tháng 10 năm Quý Dậu (1933) Bảo Đại đời thứ bảy, Tri huyện Tân An cùng thừa phái Nguyễn Đại Đồng và Phạm Bá Công cúng tiến. Từ 博愛 (Bác Ái) trong biển sắc ban mang ý nghĩa là lòng thương bao la, không phân biệt tôn giáo, người kinh hay người dân tộc thiểu số.

- Phía đối diện, bên hữu là bức hoành 三覺(覺)圓明 Tam giác viên minh, bên tả 萬德具足 Vạn đức cụ túc, ở giữa là 祖印重光 Tổ ấn trùng quang.

Những bức hoành này được tạo tác và treo trong lễ lạc thành chùa năm 1933, đến nay dù đã gần 100 năm nhưng vẫn giữ được màu sắc đường nét.

3.3. Chánh điện

Chánh điện của chùa tổ đình Bác Ái bao gồm 3 gian 2 được lợp ngói, xây tường gạch kèo, cột đều sử dụng những loại gỗ quý như trắc, tía, cà chít với bàn tay nghệ nhân khéo léo người Huế chạm trổ những đường nét kỳ công và trau chuốt.

- Trước chính điện có 4 câu đối được chạm khắc trên cột gỗ theo dạng khai thư:

伏法高超徧十方。

Phật pháp cao siêu biến thập phương.

禪門廣大通三界。

Thiền môn quảng đại thông tam giới.

博愛如來應跡。

Bác Ái Như Lai ứng tích.

祖庭伏現全身。

Tổ đình Phật hiện toàn thân.

- Bên trong chánh điện có 6 câu đối được viết trên tường theo dạng khái thư:

+ Phía bên hữu thờ chữ 賢 (Hiền) cùng Mẫu đệ nhất thượng thiên, Mẫu đệ nhị thượng ngàn, Mẫu đệ tam thoải phủ, Mẫu Thiên Y A Na,... và hai câu đối:

變客更清潔, 普照度人間。

Biến khách cánh thanh khiết, phổ chiếu độ nhân gian.

Tạm dịch: Khách đến rồi đi càng làm cho sự thanh khiết soi chiếu rộng khắp độ người đời.

廣大與高明, 光輝周法界。

Quảng đại dữ cao minh, quang huy châu pháp giới.

Tạm dịch: Bậc cao minh với ánh sáng chiếu rọi khắp nơi trên cõi Pháp giới.

+ Ở giữa thờ Tam thế Phật, Di đà tam tôn, Hoa nghiêm tam thánh và hai câu đối:

玉体寿長永作四生之慈父。

Ngọc thể thọ trường vĩnh tác tứ sanh chi từ phụ.

Tạm dịch: Thân ngọc mãi còn làm cha lành bốn loài.

金身寶座是為三界以導師。

Kim thân bảo tọa thị vi tam giới dĩ đạo sư.

Tạm dịch: Thân vàng trên bảo tọa chính danh là bậc thầy của ba cõi.

+ Phía bên tả thờ chữ 聖 (Thánh) cùng Ngọc Hoàng thượng đế, Quan thánh đế quân, Thánh Trần Hưng Đạo,... và hai câu đối ca ngợi công trạng, chí, trung, nghĩa của các bậc tiền nhân:

滿古常明, 志在春秋公在漢。

Vạn cổ thường minh, chí tại Xuân Thu công tại Hán.

Tạm dịch: Muôn đời sáng mãi, chí tại kinh Xuân Thu, thành công tại đời Hán (câu này có lẽ nói về đức Khổng Tử)

千年永照, 忠同日月義同天。

Thiên niên vĩnh chiếu, trung đồng nhật nguyệt nghĩa đồng thiên.

Tạm dịch: Ngàn năm vẫn soi sáng trung cùng với nhật nguyệt, nghĩa cùng với trời đất.

+ Ngoài ra trong chánh điện còn có hai câu đối chạm khắc trên mặt gỗ quý viết theo dạng khái thư do ông Võ Chuẩn cúng dường. Trong câu đối này có ghi: Bảo Đại thập tam niên đông; Võ Chuẩn phụng cúng. Hai câu đối này chủ yếu là ca ngợi Quan Công thời Tam quốc:

數定三分, 扶漢室, 勦吳, 伐魏, 辛苦備嘗, 未了生平事業。

Số định tam phân, phò Hán thất, tiêu Ngô, phạt Ngụy, tân khổ bị thương, vị liễu sinh bình sự nghiệp.

Tạm dịch: Số trời đã phân định ba nước, phò trợ nhà Hán, trừ khử nhà Ngô, chinh phạt nhà Ngụy sự nghiệp chưa hoàn thành.

志存一統, 佐晞朝, 伏魔, 蕩寇, 威靈丕振, 祇完當日精忠。

Chí tồn nhất thống, tá hy triều, phục ma, đặng khấu, uy linh phi chấn, chỉ hoàn đương nhật tinh trung.

Tạm dịch: Chí muốn thống nhất thiên hạ, phò tá triều đình, hàng phục yêu ma, đánh dẹp thảo khấu, uy linh lớn lao lòng trung sáng như ánh mặt trời.

Qua khảo sát 24 câu đối và 12 bức hoành phi được lưu giữ còn như nguyên vẹn, chúng tôi cho rằng đây không chỉ là nguồn tư liệu Hán Nôm quý giá thể hiện lịch sử và tôn chỉ của Tổ đình Bác Ái tự mà còn có giá trị nhiều mặt về tư tưởng, văn hóa, tâm linh, ngôn ngữ, nghệ thuật, điêu khắc,...vv.

4. Kết luận

Tổ đình Bác Ái tự đã được công nhận là di tích lịch sử văn hóa, là nơi luôn rộng lòng tư bi đón Phật tử và du khách thập phương. Đến với tổ đình Bác Ái, chúng ta không chỉ đến với ngôi chùa cổ nhất Kon Tum và Tây Nguyên mà còn đến với không gian linh thiêng, trầm mặc trong lòng thành phố. Nơi đây còn ẩn chứa truyền thuyết về hồ trắng nằm nghe kinh Phật, dấu tích chiến tranh thế giới thứ 2 và 2 cuộc kháng chiến trường kỳ của dân tộc. Đặc biệt, cổ tự Bác Ái còn lưu giữ nhiều tư liệu Hán Nôm hiếm có trên vùng đất Tây Nguyên. Trong số tư liệu Hán Nôm này chủ yếu là ngôn ngữ nhà Phật, chỉ có một số câu đối ca ngợi công lao của các bậc tiền nhân. Hệ thống hoành phi, câu đối ngoài giá trị tư liệu Hán Nôm còn rất có giá trị về mặt nghệ thuật. Bên cạnh đó ngôi cổ tự này còn ẩn chứa nhiều dấu tích độc đáo như bửu ấn, bửu tán, phan,... và đặc biệt là bức châu phê do Bảo Đại ngự bút. Số tư liệu này cần được tiếp tục dày công nghiên cứu.

Tài liệu tham khảo

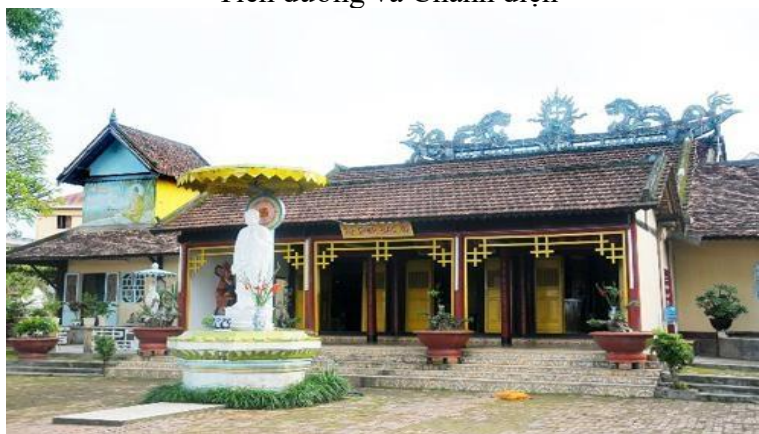
1. Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Kon Tum (1998), *Kon Tum đất nước con người*, Nxb Đà Nẵng.
2. Sỹ Nguyên (2014), "Chùa Bác Ái", Tạp chí *Văn hóa – Thể thao & Du lịch tỉnh Kon Tum*, số 69.
3. Hòa Thượng Thích Đồng Quán (1999), "Chùa Bác Ái", *Báo Giác Ngộ*.
4. Đình Quang (2016), "Chùa Bác Ái", *Báo Vườn hoa Phật giáo*.

Một số hình ảnh về Tổ đình Bắc Ái tự

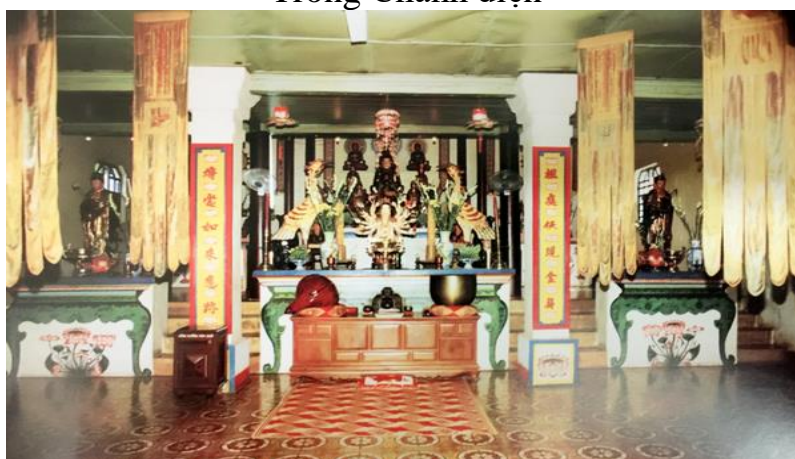
Cổng tam quan

Tiền đường và Chánh điện

Trong Chánh điện

Biển sắc tứ do vua Bảo Đại ngự giá sắc ban

Câu đối ở tiền đường

Câu đối trong chánh điện

